

Anmeldelse af Peter Thielst

Når patriarkatets magt sætter sig på sproget – og bevidstheden

En del kender nok Stones' smukke "She comes in colors" (egentlig "She's a rainbow") og husker den, i kraft af Jagger & Richards' nuttede lyrik og flowerpower-lyd, som en udpræget hippiesang – om dejlige regnbue-kvinder, fred og kærlighed. Den er fra 1967, "The summer of love", men har sit afsæt i en mindre kendt sang fra 1966 med samme titel og poetiske omkvæd. Både tekst og melodi er dog her en anden, skrevet af Arthur Lee, primus motor for den californiske gruppe Love. Hvad Loves sang handler om, foruden en betagelse af "my love" og heraf følgende følelse af usynlighed, er ikke helt klart, men formentlig også om menstruation: "She comes in colors" betyder, at hun har "det røde" eller – som man sagde tidligere – "sit stads", senere afløst det joviale "sit lort". Den slags kunne jo skræmme ethvert handyr, da man(d) efter samleje nødig ville komme ud med en slatten pik smurt ind i blod, ganske vist ufarligt set i forhold til det fluidum, man(d) selv ganske ubekymret havde efterladt inde i hende.

Sådan kunne jeg lægge op til norske Helene Uris kritiske og bredt anlagte gennemgang af "kvinder, mænd og sprog" – og nu er det sket – især hvis man ville slå ned på hendes iagttagelser af typiske kønspolitiske forskelle på nekrologer om kvinder og mænd. Bortset fra – ikke overraskende trods Beauvoir, Friedan, Millett osv. – at der anno 2017 er tre gange så mange mænd som kvinder, som får mindeord med på vejen til glemslen i Aftenposten, så samler personbeskrivelserne sig også om meget forskellige træk. Mænd fremhæves for deres uddannelse, initiativ, lederegenskaber og 'beskedenhed på egne vegne', mens kvinder altid roses for deres skikkelse, velklædthed, omsorg for andre (især som hustru, mor og bedstemor) og deres *farverige* valg af tøj, boligindretning og meninger: "Farverig er i det hele taget et adjektiv, som bruges hyppigt om kvinderne." (s. 182) – "She comes in colors", altså i Stones' version, ikke i Loves.

Pointen er, at 'farverig' ikke er en kompetence, noget, man kan eller har slidt sig til, men et hyggeligt træk, en gemytlighed, noget dejligt – ligesom 'mangfoldighed' (bare dét ikke overdrives i etnisk/religiøs forstand!) De, der kan huske et halvt århundrede tilbage, vil vide, at societyfænomenet Tutta Rosenberg, egentlig chefredaktør*frue*, var en usædvanlig farverig skikkelse, især i ansigtet, for hun kunne ikke styre sin *røde* læbestift! Adjektivet 'farverig' har desværre også kvindetække, hvor det ville være langt væsentligere at nævne nogle evner, resultater og karaktertræk. Men, bevares, Marianne Jelved og Birthe Rønn Hornbech er da også farverige, ganske som Peter Straarup og Martin Henriksen, sans comparaison.

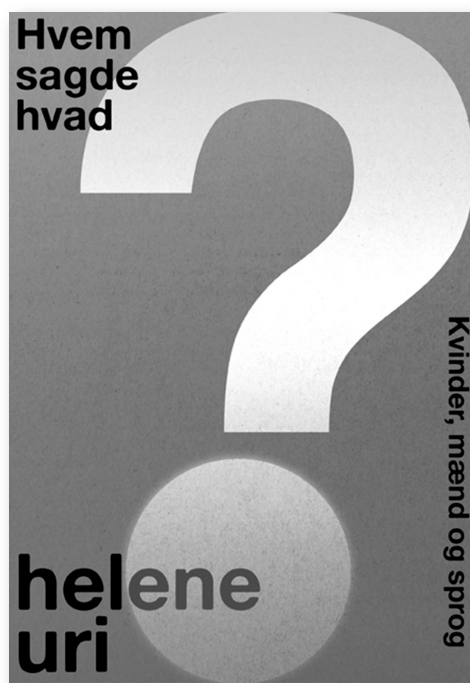
Der er ikke noget overraskende i disse nekrolog-læsninger, ej heller i de fleste andre iagttagelser af forskellene i ordene (og ordvalget) om mænd og kvinder, endsige i mænds og kvinders synlighed og repræsentation i medier og diverse litterære priser, som Uri gør et stort nummer ud af. Til gengæld er der alt for meget optælling, regneark og statistik i denne bog, som således dokumenterer humanioras nye akilleshæl eller – med et lån fra Hannah Arendt – forskningens banalitet. Tallene på bordet 'beviser' noget, om ikke andet nogle tendenser, som vi på det kønspolitiske felt enten allerede kendte til eller var sørge-

ligt forberedt på. Trods de sidste 100 års ligestillingsarbejde – hvori Norge, Helene Uris moderland, dog har drevet det videre end det åh så frisindede Danmark – er der stadig et efterslæb i magtens kønsmæssige fordeling og (ikke mindst) måde at tænke og agere på. Der hersker en inerti, og den er ikke uden interesser. Me Too, sagde køteren.

Dertil kommer det endnu mere sendrægtige efterslæb i ordenes liv, eftersom et patriarkat altid har slået sin sproglige mønt på baggrund af, at manden er normen – det ene eller første køn – mens kvinden er det andet, afledte og sekundære. Det er elementært og til tider ganske irriterende i dagligt samliv. Fx når man i korrekthedens navn må droppe betegnelsen 'formand', og følgelig også opkomlingen 'forkvinde', og erstatte med det kønsneutrale 'leder' (s. 206) – selvom der i mine øjne/øren er noget mere autoritært og paveufejlbarligt over det at være leder end for-m/k. Måske er det Nordkoreas Store og Kære Leder, der spøger i bevidsthedens kulisse, men Kim går til gengæld an for både kvinder og mænd.

Da en skuespiller og forfatter i meget gamle dage altid var en mand, tilpassede man sig i sproget med 'skuespillerinde' og 'forfatterinde', når der trådte kvinder ind på disse scener – også med gedigne talenter og ikke kun for at være primadonnaer. I dag er disse konstruktioner gledet ud igen, og den mandlige (medie)bevidsthed vælger ofte at sætte et 'kvindelig' ind foran, så man ikke tager fejl af kønnet – eller skal gætte sig til, hvilket Kim Fupz og Kim Wilde har. Til gengæld er det sjældent at se nogen omtalt som 'mandlig forfatter', mens det er magtpåliggende at pointere 'den første kvindelige statsminister' eller 'den første kvindelige departementschef i Statsministeriet' – med eller uden trumfen 'nogensinde'! Det gælder om at holde tungen lige i munden, for 'bonde-mand' er ikke en mand gift med en kvindelig bonde, mens en 'jordmodermand' netop har sin halvt latterlige, halvt foragtelige betegnelse fra sit ægteskab med et skaffedyr (ellers normalt en mand og slet ikke et dyr).

Vi kan med det lille kapitel "Jomfruer og jomherre" ro lidt videre ud i kønssuppedasen: Vi står nemlig sprogligt tomhændede (stumme) med hensyn til et mandligt modsvar til 'jomfru', ganske som ved en kvindelig version af 'hanrej', og Helene Uri har da ret i, at det "siger en del om synet på køn og seksualitet; eller rettere sagt: betegnelserne sladrer om tidligere opfattelser" (s. 223). Dette er skrevet før den nye *incel*-kultur, hvor ufrivillige 'jomherrer' danner net-



Helene Uri:
Hvem sagde hvad? Kvinder, mænd og sprog.
 Klim 2019.
 343 sider, kr. 300 (vejl. i.m.).

værk for at hade og ydmyge de alt for lækre kvinder, der ikke vil have noget med dem at gøre; disse 'incels' har end ikke en chance for at blive hanrejer. Nå, de fleste gange bliver det jo til noget, det mellem de mænd og de kvinder, der gerne vil hinanden, men så kommer sproget igen listende med fortidens magtforhold og -ideologi, for en mand 'gifter sig', mens en kvinde 'bliver gift'. Kvier man sig ved dén tale, så skal der meget til ved (kirke-)bryllupper at lave om på den tradition, at far fører datter frem til brudgom (bemærk ordet, en afvigelse fra normen for orddannelse) for at *give* hende bort, eller rettere: hen i en anden mands varetægt.

Her er der en meget synlig patriarkalsk magt til stede, men også en mere subtil, som går igen over hele kønspektret og stadig er nok så tung at danse med: Manden er subjekt, han handler, fx gifter sig; kvinden er objekt, hende handles der med (her dog ikke i økonomisk forstand), fx ved at blive gift. I de mest gennemførte patriarkalske samfund i forhistorisk tid var dette – såvel norm- og identitetsmæssigt som psykologisk-eksistentielt – underbygget af en patrilokal parstiftelse, idet kvinden forlod sin familie, klan og geografi og rykkede til mandens; omvendt ved de mere 'milde', matrilokale patriarkater (typisk halvagerbrugere med Moder Jord-reli-

gioner), hvor det var manden, der måtte bryde op og tilpasse sig, ofte et afvigende patriarkalsk mønster, hvor det var kvindens brødre, der besad familiens sociale magt. At føre sin datter til kirkens alter er altså ikke en uskyldig affære, kun mindre blodig og resigneret end Agamemnons magt-pragmatiske vej til offeralteret med Ifigenia eller Abrahams fundamentalistisk forblændede vej mod et andet offeralter med Isak.

Bag den kønnede subjekt/objekt-manøvre, som i den grad hudflettes i Beauvoirs *Det andet køn* (1949, ny komplet da. udg. 2019), ligger den mere upågtede aktiv/passiv-kønsdogmatik, hvis udarbejdelse hos Aristoteles (384-322 fvt.) Helene Uri nok nævner (s. 305), men med en mærkelig overfladisk henvisning til sin filosofikumundervisning som 18-årig. Når uhyret nu skal frem i lyset og udskammes, kunne der godt være med lidt mere substans og perspektiv. Situationen på Aristoteles' tid var, at de patriarkalske magtforhold på flere planer var blevet anfægtet: fra kvindehold (inkl. solidariske mænd som fx Aristofanes) over for mænds privilegier, fra slavehold over for bystatsborgerens (også mænd) ditto. Dertil kom, at lægen Hippokrates (460-370 fvt.) havde udkastet en forplantningsteori, der gik lige lovlig vidt med at ligestille mænd og kvinder: Nyt liv opstod ved samleje af en blanding af sæd og lubrikation, dvs. vaginalsekretet, der i Hippokrates' optik var at betragte som kvindelig sæd. Aristoteles gik derfor ind i kampen om magten mellem kønnene på det mest fundamentale område: formeringens, idet han erstattede Hippokrates' lære om de to og ret jævnbrydige slags sæd med sin egen om to slags blod, der bestemt ikke var jævnbrydige.

Blod fra kvinder, her i form af mensesblod, var blod i basisform, et nærende substrat, vigtig for vokseværet og livets opretholdelse, men uden skabende kraft; mens blod i seksualaktens maskuline form, dvs. sæd, er en opthed og livgivende væske. – Hvorfor? Fordi fallos er det eneste organ, der i kraft af sin ekstraordinære virilitet kan forvandle passivt blod til aktivt undfangende blodskum. Resten af historien er banal: kønsegenskaberne (inkl. genitalegenskaberne, begæret og seksualadfærden) var fordelt i aktiv vs. passiv, med menneskets sjæl/ånd som en udløber af den aktive, maskuline del, og kroppen som et resultat af den passive, feminine. Oven på disse kendsgerninger kunne kønsrollerne reetableres og bestyrkes, ganske som herre/slave-forholdet kunne legitimeres under henvisning til sjælens evne til at tænke og herske og kroppens evne til arbejde og lade sig beherske. Paulus, den kristne frontkæmper, havde ikke læst Aristoteles, men han kendte dennes måde at

tænke køn på (jf. fx 1.Kor.11,3-11 + 14,34-36), og aktiv/passiv-polariteten stod distancen trods det ivrige opgør med kødets lyst.

Et andet sted (s. 147) – og alene via en lakonisk henvisning til en bog af Toril Moi fra 1998 – strejfer Helene Uri den teori om de to køn, der skyldes en anden af antikkens indflydelsesrige læger, den meget senere Galen (129-210 evt.). Det er i dag let nok at grine ad Galens idé om, at mand og kvinde dybest set ikke er to køn, men blot fysiologisk indrettet på meget forskellig måde, lidt som modsætningen mellem konveks og konkav: Hos manden er kønnet lagt ud af kroppen (som et ekstra lem med appendiks/testiklerne), hos kvinden er det lagt ind i kroppen og med sit parallelle organ (ovarierne) placeret for enden af det, som psykoanalytikeren Erik H. Erikson (1902-94) i en lidt anden sammenhæng betegnede som "det indre rum". Ifølge Galen var der kun ét køn, krænget ud eller krænget ind, alt efter synsvinkel.

Paradigmet, der sært nok overlevede helt op til slutningen af 1700-tallet, kombinerede Hippokrates' sædlære med Aristoteles' aktiv/passiv-stereotypi, dog med plads til – pga. det *ene* køn – en kvindelig orgasme vis-a-vis den mandlige. (Det sidste aspekt røg efterfølgende ud af lærebøger indtil Kinsey-rapporterne omkring 1950.) Monismen i Galens projekt respekterede også både Hippokrates og Aristoteles i pointen om, at nyt liv opstår af det samme (menneske)stof, blot i to lidt forskellige former. Sprogligt næsten en slags intetkøn! Det nævnte udad/indad-perspektiv kunne, kombineret med det mere velkendte aktiv/passiv-aspekt, godt have fortjent en lidt grundigere tematisering, også i forhold til det krigeriske begreb om penetration, som sexologien (hinsides al tale om voldtægt) stadig padler rundt i – jf. dog Uris bemærkninger s. 192f.

Det siger jeg ikke, fordi en sprogvidenskabelig bog også skal være idéhistorisk, men fordi visse forståelser – af dumheder, træghed, gentagelser, klodsethed – først folder sig ordentligt ud, når disse vinkler kommer med. Sprog er noget gammelt ragelse, ligesom de kulturelle tildragelser, ordene og begreberne er rundt af. Der er måske en vis grund til, at potente mænd (især politikere og journalister) elsker ordet 'fremadrettet', mens følsomme kvinder hellere vil 'spørge ind til'. Selvom *Hvem sagde hvad?* er mere norsk, selvrefererende og tællebesat, end godt er, så vrimler den med gode eksempler, oplysende og underholdende, og velafbalancerede kommentarer, og til trods for, at bogen strengt taget ikke har "vundet" (et maskulint, konkurrencepræget udtryk) Brageprisen i 2018 – jf. omslagets 'vinder'-etiket – men snarere fået den *tildelt*, var den ikke ilde anbragt.